

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Безугла І. В.,

старший викладач кафедри іноземних мов та
міжкультурної комунікації
Харківського національного економічного
університету імені С. Кузнеця

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ МОВНИХ РЕАЛІЙ

Як відомо, між словами двох мов може траплятися повна відсутність відповідностей. Слова, словосполучення, які не мають ні повних, ні часткових відповідностей у словнику іншої мови утворюють безеквівалентну лексику цієї мови. Всю безеквівалентну лексику можна умовно розподілити на дві групи: власні імена (особові імена, географічні назви, назви установ, організацій, газет тощо); слова-реалії – словникові одиниці, які означають предмети, поняття та ситуації, що не існують у практиці іншомовного соціального колективу [1]. Лексема «реалія» походить від латинського іменника жіночого роду *res, rei* (річ; предмет, факт, подія). Слово *realia* за походженням є формою множини жіночого роду пізньолатинського прикметника *realis*, що перетворився в іменник однини [1].

Певну близькість з семантичного та стилістичного боку мають реалії з термінами – мовними знаками, які репрезентують наукові поняття спеціальної професійної галузі знань. Їхня кореляція полягає в тому, що інколи термін збігається з реалією, тобто існують терміни-реалії. Наприклад, «рутин світ» – назва рослини і, отже, термін. Водночас в українсько-англійському бінарному зіставленні це – реалія, бо такої рослини немає в англійськомовному світі. Як і реалії, терміни можуть набувати переносного значення, це – один із активних процесів у сучасних мовах. За походженням терміни і реалії різняться між собою. Реалії виникають переважно в народній гущі, а терміни створюють учені та спеціалісти-практики, часто на основі елементів з латинської та грецької мов або шляхом свідомого переосмислення звичайних «неспеціалізованих» слів.

З перекладознавчого погляду доречно провести поділ реалій в історико-семантичному та структурному планах [2, 3].

З історико-семантичного погляду виділяються: власне реалії (при існуючих референтах): укр. *коломийка, трембітьяр, постолі, яворівка, коливо, китайка, перебудова, гласність*; англ. *a baby-sitter, Boxing Day, the Central lobby, Poppy Day, Halloween, Harley Street doctor, a gifted child* (у США особливо здібна дитина, для якої, з дозволу батьків, опрацьовується спеціальна шкільна програма) та ін.; історичні реалії – семантичні архаїзми, які внаслідок зникнення референтів входять до історично дистантної лексики, втративши життєздатність. Їм властива сема «минуле», пов'язана із старінням референта, виходом позначуваного ним слова з царини активної суспільної практики мовного колективу. Вони вміщують фонові знання культурної спадщини. Крім національного, для них характерний хронологічний колорит: укр. *щезник, смерд, копний майдан, свячений, згінні дні, медведиця* (група жінок, що, переодягнувшись, ходила по селу під час косовиці), *зелені хлопці* (опришки), *підбрехач* (другий сват у давніх українських весільних обрядах), *тарниця* (дерев'яне сидло гуцулів); англ. *the Black and Tans* (чорно-руді - англійські каральні загони в Ірландії в 1920-1923), *a priest's hole* (іст. «нора»,

пристанище священика; таємна кімната, звичайно в церкві або в замку, де переховувалися католицькі священики в Англії під час переслідування католиків) та ін.

У структурному плані виділяються: реалії-одночлени: укр. *вечорниці, криничар, денцівка, кобзарювати, валило*; англ. *a sheriff, a threepence, a maypole* (травневе дерево – стовп, прикрашений квітами, різнобарвними прапорами, довкруги якого танцюють в першу неділю травня у Великобританії) та ін.; реалії-полічлени номінативного характеру: укр. *курна хата, разовий хліб, троїста музика, братська могила, дзвінкова криниця (назва спеціальної радіопередачі про народну пісню)*; англ. *a banana split, St. Valentine`s Day, a Sussex pudding, a ticket day, a toffee apple, a soup-opera, garden seats, a means test man* та ін.; реалії-фразеологізми: укр. *лоби забрити, коло печі поратися, дбати про скриню, стати під вінок, на панцині бути*; англ. *to reach the woolsack, to enter at the Stationer`s hall* та ін. З погляду перекладацької практики можна виділити явні і скриті реалії. Останні – це слова типу укр. *піч, сорочка* («вишиванка»), скриня в українсько-англійському бінарному зіставленні. Вони начебто мають відповідники у мові – сприймачі, але співвідносні денотати в позамовній дійсності дуже відрізняються між собою, так що беззастережна субституція їх позначень, що мають різну художньо-стилістичну наповненість, може спричинити ряд додаткових труднощів (лексичний збіг відповідних номінацій при культурологічній розбіжності). В українсько-англійському бінарному зіставленні до прихованих реалій належить лексема *рушник*. У значенні «утиральник», для позначення необхідної в хаті ужиткової речі, вона рівновартна рос. «полотенце», англ. *towel*. Але на Україні лексемою «рушник» позначають і декоративні рушники, вишивані та ткані, що споконвіку є суттєвим атрибутом усякденних і урочистих народних звичаїв, обрядів. З опорним компонентом «рушник» в українській мові виникло чимало реалій-етнографізмів, з погляду лінгвістики, – фразеологічних одиниць: подавати рушники, вернутися з рушниками.

Крім перекладознавства, термін «реалія» досить поширений в етнолінгвістиці і лінгвокраїнознавстві. У цих галузях філології під терміном «реалія» розуміють слова і словосполучення, що позначають специфічно національні предмети та явища, реальні факти, характерні для культури того чи іншого народу. Переклад – це справа творча, індивідуальна. Кожен автор може за допомогою свого таланту, своєї майстерності слова виробляти інші шляхи донесення до читача змісту того, що більшість дослідників назвала неперекладним – реалії.

Література:

1. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад. Львів : Вид-во при ЛНУ, 1989. 216 с.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 574 с.
3. Полюжин М. М. Теорія і практика перекладу з англійської мови на українську. Київ : НМКВО, 1991. 96 с.